

fakültesi öğrencileri için açılmış dersler. Şimdi hiçbir bölüm en iyi hocalarını, bir başka fakültenin öğrencilerine göndermiyor. Ne yazık ki böyle gözlemliyorum. Herkes önce kendi öğrencilerini düşünüyor. Diğer fakültelere, bölümde iyi olmayan hocaların gittiğini gördüm. Fizik, iyi bir öğretmenin çok kolay öğretebileceği bir alan. Ama öğretmen iyi olmazsa çocuklar öğrenmeden mezun olur. Sonra da öğretemez. Kendi çocuklarım liselerden geçerken gözlemledim. Lise düzeyinde iyi fizik hocası pek yok...

Ben de sözünü kesiyorum, oğlu ortaokula giden bir anne olarak. İnsan basitleştiremediği şeyi öğrenememiş demektir. Karmaşık anlatan bir eğitmen, henüz anlattığı konuda kendisi kafa karışıklığı içindedir diyerek... Onaylıyor beni.

Torunlarım, çocuklarım için yolum okullara düştükçe gözlemlediğim bir şey var. Okula gittiğimde beni öğretmenler odasına alıyorlar. Orada bekliyorum. Beklerken hep okuma ihtiyacı

hissederim. Öğretmenler odasında okuyacak bir şeyler yok. Dikkatimi çekiyor bu. Bir doktoru beklerken okuyacak bir şeyler buluruz etrafımızda, bu durum öğretmenler odası için geçerli değil.

Cahit ARF, Erdal İnönü, Feza Gürsey gibi hocalarımızın akademik bakışıyla yetişip, tecrübe kazanıp sonrasında başka bir üniversitede görev almak işinizi kolaylaştırdı mı, zorlaştırdı mı?

Şanslı bir grup öğrenciydik. Türk üniversitelerinin hiyerarşik yapısında yetişmedik. Son derece demokratik bir yönetim biçimiydi. Öğrenci/öğretim üyesi ilişkisi vardı. Ve o dönemde Cahit Bey, Feza Bey eşi Suha Hanım, Erdal Bey karışık dönemlerde doğru organize olabilmemizi sağladı.

İhtilal sonrası Ankara tatsızdı. Kötü günler geçirdik. Buraya turistik olarak gelip, Çukurova Üniversitesi kampüsünü görünce ben buraya gelmeliyim dedim. Herkes sen geri dönersin dedi. Sonradan değerlendirdiğimde çok iyi bir karar verdiğimi

görüyorum.

Geri dönmeyi hiç düşünmedim. O zaman burası çok dinamik bir üniversiteydi, yeni kurulmuş, Kurucu Rektör Mithat Özhan çok güzel insandı ve iyi bir yöneticiydi. Bir dinamizm vardı.

Size sorulmamış, anlatılmaya değer bir şeyler söyleyecek olursanız...

Merak eden çocuklar temel bilimlere yönelmeli. Temel bilim kadar insana zevk veren başka bir konu olduğunu düşünmüyorum. Başka pek çok konunun içine politika giriyor, başka tatsızlıklara bulaşılıyor, temel bilimde onlar hiç yok. Merak ve merakın peşinden gitmek var. Bu insanı fazlasıyla tatmin ediyor.

Türkiye’de gelecekte fizik dersek...

Sık değişen eğitim programları/müfredatları gelecekteki fotoğrafı belirsizleştiriyor.

Uygulama, laboratuvar ve iyi öğretmenler yetiştirilebilen bir düzen üzerinden Eğitimin kurgulanması ilk akla gelenler...

Söyleşi: Gizem Nur Akgünes

“YENİ NESİL BİLGELER” BİZE NE VAAT EDİYOR?

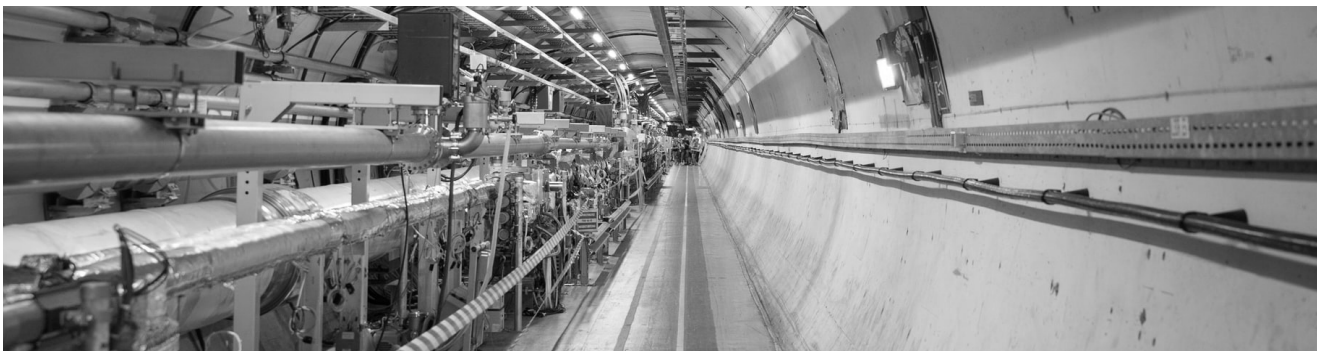
Anıl Aba: “Kişisel gelişim, reiki, yoga, nefes terapisi, yaşam koçluğu vb. endüstriler her yıl toplamda milyarlarca dolar değerinde bir ekonomiye tekabül ediyor. Bunların bilimsel hiçbir karşılığı yok, en fazla plasebo etkisi yaratıyor.”

Gökçe Baydar: “Ufak daireler halinde bu aidiyetler aslında anlam arayışına büyük ölçüde çare olabilir. Ama asimetric bir ilişki kurmak da ya da bu bilge bolluğunda her anlama başvurup içindeki o ruhani boşluğu dolduramamak da olası.”

G eçmişten bugüne kendimizi anlamlandırma çabamız bir bakımdan ruhumuzu doyurma ihtiyacı da doğurdu. Çeşitli etmenlere bağlı olmakla birlikte aslında zaman içerisinde değişerek farklı yöntem arayışı başladı. Tüm bunlara bağlı olarak kendimizi bulmak, ruhsal mutluluğa ulaşmak bir hobiden ziyade yaşam tarzı haline geldi. Günümüzde hemen hemen herkes bu konuyla ilgileniyor. Yakın çevremizden veya tanımadığımız insanların farklı metotlarla kendi

mutluluğunu yaratmaya çalıştığını görüyoruz. Bu çabalar birtakım etmenlere bağlı olarak sürekli değişim gösterebiliyor. Bu etmenlerin en başında kapitalizm ve onun yarattığı anlamsızlaşmaya başlayan dünyada kendimize yer edinme çabamız olabilir mi? Peki bizi bu türden çabalara yönelten diğer etmenler neler? Bu konuları toplumsal bağlamda irdeleyen çalışmaları bulunan Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim elemanı Dr. Gökçe Baydar ve Yaşar Üniversitesi İşletme Fakültesi öğretim elemanı Dr. Anıl Aba ile söyleşi

yaptım. Yogadan tasavvufa, astrolojiden kişisel gelişime uzanan çok çeşitli yönleri olan günümüzün mistik ve psikolojik arayışlarına dair kapsamlı açıklamaların bulunduğu söyleşimiz sizlerle...

Kapitalizm/Neoliberalizm üzerimizde nasıl bir anlamsızlık etkisi bırakıyor ve bizi nelere yöneltiyor?

Gökçe Baydar: Bu büyük bir soru, belki önce aydınlanmanın getirdiği rasyonelliğin insanların ruhani dünyasını doyuramamasından kaynaklı bir anlamsızlık ve boşluk hissi iddiasıyla başlamak gerekebilir. Aydınlanmayla gerçekleşen Weber'in deyişiyle "dünyanın büyüsünün bozulması"dır, basitçe aklın, bilimin dine ya da gizli olana zaferi olarak anılır. Ancak bu kesin cevaplar, insanın daha ötede bir şey olduğu, olması gerektiği fikrini yok etmedi. Bu ihtiyaç o kadar da yok olmadı. Öte yandan neo-liberalizmi anlatmak için daha çok bugüne dair bir şeyden bahsetmek gerekir, hem ekonomik hem kültürel-siyasal bir program olarak temelde bireyi kuşatan bir değerler bütünü olarak ele almak mümkün. Neoliberalizmin en iyi başardığı, bireyin hayatındaki her deneyimden sorumlu olduğu fikrini yerleştirmesi oldu. Oysa siyasi düzeyden kaynaklı yapısal, kolektif karşılaşmalarla çözülebilecek sorunlar da var. Sosyal devlet rolüyle aşılabilecek hiçbir sorunun olmadığı fikri politik alanda ne kadar yerleşikleşirse, anlam ve çarenin sadece birey tarafından kendi sorumluluğunda

bulunabileceği fikri de yerleşir. Psikoloji bireyin ruhunu, bu "iç mesele"yi konu etmesi nedeniyle neoliberal çağdaki çözüm önerileri açısından ayrıcalıklı bir konumda.

Anıl Aba: Kapitalizmin ideolojisi bireyi temel alır. Liberaller "toplum yoktur, birey vardır; toplum dediğiniz bireylerin toplamından ibarettir" derler. Bunun bir sonucu olarak kurtuluş da bireye aittir çöküş de... Halbuki toplum, bireylerin toplamından fazlasıdır. Gelenekler, görenekler, toplumsal değerler, sosyal bağlar, kültür, ortak bir geçmiş vs. bunlar ancak bir toplum olarak anlam ifade eden şeylerdir. Neoliberal kapitalizm kamusal olanı bizden aldı. İnsanlar giderek daha yalnız ve daha izole hale gelmeye başladılar. Oysa insan sosyal de bir varlık. Robinson Crusoe bir roman kahramanı, gerçek bir karakter değil. Ama iktisatta birey davranışı Robinson Crusoe modeliyle anlatılıyor, maalesef.

"KOLAYCI AMA UMUT VAAT EDEN BİR HİKAYE"

İnsanlar toplumdan ve kendilerinden yabancılaştıkça bir boşluk oluştu. Bu boşluğu bir şekilde karşılamaya çalışırlarken spiritüel düşünceyle karşılaştılar. Mevcut piyasa insanlara ne tür çareler sunuyor?

Gökçe Baydar: Piyasa tam da "her şeyden birey sorumludur" ana fikrinden hareketle çözümler sunuyor aslında. Hangi yola giderse gitsin -ki özellikle Türkiye'deki kitap piyasasında İslami bir çerçeveden konuşan da dinden daha bağımsız bir tür spiritüellik kavramını doğrudan kullananlar da var- bu fikre geri dönüyorlar. Sosyal dünyanın ve onun gerçek gerilimlerinin, imkansızlıklarının yok sayıldığı, imkânın sadece bireyin kendi elinde ve kontrolündeymiş gibi bir evren tahayyülü yaratarak, "kendi yaşamına çare olamıyorsan bu senin beceriksizliğin" ana fikrine geri dönüyor. Bu aslında çok yıpratıcı sonuçlara da dönüşebiliyor. Kitaplar ya da piyasadaki genel çareler doğrudan bunu söylemese de ürettikleri mantığın devamı şu olabiliyor: işsizsen senin suçun, sürekli istismara uğruyorsan bu enerjidekileri hayatına çektiğin ve yüzleşmediğin bir enerji yükün var, kanseri atlatamıyorsan yeterince pozitif düşünemediğin için... Türkiye'de İslami kavramları kullanan kitapların açıkça ve net şekilde dediği de benzer biçimde "sen istemeyi ve dua etmeyi bilmiyorsun". Çarenin de oldukça basit olduğu fikri mevcut tabii ki bu önerilerde. Örneğin spiritüel kılavuzluklarda; evrene pozitif

enerji yollamak ve olumlama yapmak ve sadece pozitif/olumlu olana odaklanmak da bunun bir boyutu. Bu çok kolaycı ama aynı zamanda mistik, bir başka deyişle sihirli, büyüleyici, etkileyici ve çok umut vaat eden bir hikâye. Kaybolan büyüyü geri getirme hissi veriyor. Aynı zamanda modernitenin her şeyi açıkça rasyonel kavramlarla açıklaması ama bazen modern tıbbın sağlıkta çözemediği durumların bireyde yarattığı çaresizlik, bazen ruhsal iç dünyada tatmin yaratmamasının getirdiği anlamsızlık, bunalmışlık, piyasada oluşan kişisel gelişim ve spiritüellik fenomeniyle bir karşılık buluyor.

Anıl Aba: Kapitalizm, ilk büyük vaat olarak, daha çok tüketerek daha mutlu olabileceğimizi söyledi. 1960'lardan itibaren tüketim kültürü sistemin odak noktalarından biri oldu. Bireyler daha çok çalışıp

daha çok kazanıp daha çok tüketerek daha mutlu olacaklardı. Bütün bir reklam & pazarlama endüstrisi bu vaat üzerine kuruldu. Fakat Easterlin paradoksu bu vaadin pratikte bir karşılığı olmadığını gösterdi. Barınma, beslenme, sağlık, eğitim vb. çok temel bazı ihtiyaçları karşılıyorsa para anlamlı bir mutluluk ve fayda sağlıyor. Bunların ötesinde, belli bir eşikten sonra, zenginlik mutluluğu fazla arttırmıyor. Gelinek noktada, "gelişmiş" ekonomilerdeki insanların çoğu aslında ihtiyacı olmadığı ıvır zıvır şeyleri almak için daha fazla çalışıyor. Tüketim kültürünün haricinde bir de kişisel gelişim endüstrisi ortaya çıktı. Eğer hayattaki amaçlarınıza ulaşamıyorsanız, kerametleri kendilerinden menkul kişisel gelişim uzmanlarının kitaplarını alabilir, eğitimlerine katılabilirsiniz. O da kesmediyse reiki, yoga, nefes

eğitimi, spiritüel terapi, astroloji vb. daha otantik çareler de sunuluyor.

Spiritüel arayışların çoğalmasının sebebi nedir? İnsanların anlam arayışıyla bağlantısı var mıdır?

Gökçe Baydar: Tabii ki, bu anlam arayışının bizzat kendisi zaten. Ancak aranan anlam başka bir açıdan bakılırsa da oldukça dünyevi. Eski usul bilgeliği, örneğin dini, kendine ait görmeyip yeni bir çerçeveyi sahiplenerek (ya da hep arayışta olarak/ kalarak) kendini geleneksel anlamda dinden ve onun çağrışımlarından ayırıştırma çabasını da bu dünyanın buradaki yaşamın kendisine dair "anlam arayışı" olarak görmek mümkündür belki de. Bu dünyaya farklı bir yerden baktığına, yeni bir soru sorduğuna kendini ikna ederek kendini onaylamak kastettiğim. İnsanların gerçekten kendine sorular

sorduklarını ve arayışta olduklarını düşünmememiz için bir kanıt yok, belli ki böyle bir arayış mevcut. Ama yakınındakinden, geçmişinden kendini ayrı tutarak kendi benliğini onaylamak da bu arayışların başka bir işlevi.

Anıl Aba: Yani insanlar toplumdaki ve kendilerinden yabancılaştıkça bir boşluk oluşuyor. Bu boşluğu bir şekilde doldurmaya çalışıyorlar. Tabii din ve spiritüalizm tercihi de biraz sınıfsal aslında. Din, yoksul ve eğitimsiz kesimler tarafından daha çok kabul görüyor. Beyaz yakalı, yüksek lisans yapmış, yabancı dil bilen, daha rafine zevkleri olan insanların dinle pek ilişkisi olmuyor. Yoksul kesimin dinle doldurduğu bu boşluğu beyaz yakalılar yoga, reiki, kişisel gelişim, yaşam koçluğu bilmem ne gibi ıvır zıvır şeylerle dolduruyor. Reiki'ye gitmek mahalledeki nefesi kuvvetli hocaya gitmekten daha havalı görünüyor. Sosyal de bir şey bu. Nişantaşı'nda yogaya gidince kendi sosyoekonomik grubundan insanlarla sosyalleşiyorsun

Kapitalizm nasıl ruhsuz toplum yarattı?

Gökçe Baydar: Kapitalizmin ilk aşamasında Fordist üretime baktığımızda iş gücü olarak insan, bir işin her aşamasını yapmak pratiğinden kopmuş, bir işin sadece tek bir kısmında uzmanlaşmış. Bu

insani yetinin azımsanması ve sadece bir yere kanalize olması demek. Anlamsızlık hissinin en azından önemli bir nedenini ilk aşamada bu şekilde görmek mümkün. Kapitalizm tüketimci aşamaya geçince -yani üretilenin tüketildiği değil, tüketim isteğine yetişmeye çalışan bir üretim söz konusu

olunca- tüketimin ve hazzın ertelenmediği, bu tüketimin de bir yerden sonra insan yaşamında anlam arayışına çare olmadığı söylenebilir. Bunun diğer yüzü yine işgücü piyasasındaki deneyimle ilgili tabii. Özellikle 1970'ler sonrası dünyadaki neoliberal akımın ruhsuz bir dünya yarattığı iddiasını ise şu şekilde desteklemek mümkün: sistem, artık duyguları da içererek piyasaya dahil ediyor. Mutlaka güler yüzlü davranmak

zorunda kaldığımız, hizmet sektöründeki herhangi bir işi düşünün mesela. Mutlu olmak, yaptığın işten haz almak ve bunu göstermek; hükmeden idealler ve neredeyse oyunun kuralı olarak yerleşince duygu dünyasının ve ruhun da bir bakıma işgal edildiği söylenebilir. Gayrimaddi emek, duygusal-duygulanımsal emek tabirlerinin hem iş yaşamı hem de sosyal medya kullanıcıları hakkında giderek daha fazla kullanılmaya ve araştırmaya dahil olması, bu gidişatı anlamayı kolaylaştırır. Sürekli iyi hissediyormuş gibi yapmak zorunda kaldığın bir iş yaşamının gerisinde "sahici sen" var mıdır mesela, varsa kimdir? Arnie Hochschild, 1983 gibi şimdi bakınca erken görünen bir tarihte bu soru etrafında dolaşıyordu The Managed Heart'ta. Kendi ruhunu, kendi gerçeğini ve anlamını bulmayı gerektiren başka bir yara da bu şekilde ortaya çıkıyor.

"YOKSULSAN, İŞSİZSEN, BAŞARISIZSAN KABAHAH SENDE"

Bu süreçte kişisel gelişimin önemi nedir?

Gökçe Baydar: Kişisel gelişim fenomeni, tam da bu bahsettiğim "işgal altındaki duyguları" tekrar düzenleme, doğru yola sokma ve insan için işe yarar hale getirme iddiasıyla kendini var ediyor. ABD'de 1850'lerde bu kavram ilk kullanıldığında kendini

"karakter" olarak geliştirmek anlamında kullanıldığını ve burada din vurgusunun da olduğunu biliyoruz. Sebat ederek çok çalışmak ve kendini var etmek, ilk anlamı. Ama bu self-help'in "kendine yardım" anlamındaki birey vurgusunun yoğunlaşmasını anlatmıyor. Bunu anlatan, az önce bahsettiğim kapitalizm aşamalarıyla alakalı. Günümüzde tam da neoliberalizmde bireyin tüketim ve haz, verimlilik ideallerine teğellenerek kendini meşru bir anlam çerçevesi olarak giderek yerleşikleştirdi. Bunu psikolojinin paradigmatik değişiminden takip etmek de mümkün. Maslow'un "kendini gerçekleştiren insan" teorisini ortaya atıp paradigmadaki değişimi tetiklediği dönem, aynı zamanda kapitalizmin tüketimci evreye geçtiği ve hazzın ertelenmediği 1950'ler. Bu teori daha popüler biçimlerde, kişisel gelişim paketlerinde insanın "her şeyi yapabilir" ve "kendini yönetebilir" bir varlık olarak tanımlanmasını beraberinde getirdi çünkü. Hem Kuzey Amerika'da hem de Türkiye'de kişisel gelişimcilerin en sık kullandığı mottolardan biri bugün hala "kendinize yatırım yapmak" da bu doğrultuda düşünülebilir. Bunun ima ettiği, piyasada talep edilebilir bir hale kendimizi getirebilmek. Bu piyasa iş piyasası olabilir,

ama aşk piyasası da olabilir. Hayatı bir piyasa, bir pazar alanı olarak görmek, kendini de bir girişim gibi yönetmeyi gerektirir. Bu, insanın diğer özelliklerini, ihtiyaçlarını yok sayan ya da önemsemeyen bir anlamlandırma çerçevesi. "Girişim gibi yönetme" mantığının bir uzantısı da maksimum kâr/getiri elde etmek. 2000'lerde en çok satanlarda uzun süre kalan The Secret'ın yazarı Rhonda Byrne "istediğiniz ve hayal ettiğiniz bir para miktarını kâğıda yazarak her gün o kâğıda baktığınızda evren size bunu verecektir" diyordu. Kendine sosyal olarak beceri kazandırmak anlamında yatırım yapmaktan öte, artık doğrudan evrenden talep etme fikri de 2000'lerde özellikle rağbet görmeye başladı. Pozitif düşünce ve olumlamanın bu şekli, bir bakıma minimum maliyet-maksimum kâr olarak da düşünülebilir. Sadece dilekte bulunuyorsun, bir maliyeti yok bu mantığa göre, dileği takip etmeyip akışta kalıyorsun ve oluyor.

Anıl Aba: Kapitalist ideolojinin bir vaadi de herkesin zengin olabileceğiydi. Tabii herkes zengin olmadı. Bu sefer ideolojiye bir güncelleme geldi, "Çok çalışan herkes zengin olur" dediler. İnşaat işçileri de çok çalıştı ama zengin olmadılar. Bu sefer "Çok ve akıllı çalışan herkes zengin olabilir"

dediler. Yani Bill Gates gibi, Jeff Bezos gibi, doğru işleri yaparak...Yine olmayınca dediler ki "Siz zengin olmasını bilmiyorsunuz, bunun bir matematiği var, formülü var." Eğer isterseniz küçük bir ücret karşılığında size zengin olmanın formülünü satabiliriz. Kişisel gelişimin temel mantığı bu. Yoksulluğu meşrulaştıran bir kurum yani. Yoksulsan, işsizsen, başarısızsan kabahat sende. Eğer Tony Robbins'in ya da Robin Sharma'nın 3000 dolarlık programlarına katılırsan zenginliğin formülünü öğrenirsin. Böyle içi boş bir eğitime de 3000 doları ancak zenginler verebilir zaten. Yani zengin olmak için bile zengin olmanız gerekiyor. Tam bir oksimoron...

Sosyal medyada psikolojiye olan ilginin yükselişi hakkında neler düşünüyorsunuz? Bireysel ilerlemede sosyal medyanın öne çıkartılmasını doğru buluyor musunuz?

Anıl Aba: Her yeni inovasyonun olduğu gibi sosyal medyanın da birtakım artıları var elbette. Eskiden olsa kendine konvansiyonel medyada alan bulamayacak birçok insan bugün sesini sosyal medyadan duyurabiliyor. Bazı insanlara fırsat sunduğu aşikâr. Fakat öte yandan, sosyal medya insanları pasifize eden de bir mecra. Siyasi parti

örgütleri bir meydanda zamları protesto etmek için çağrı yapıyor, parti üyeleri bile gitmiyor. Twitter'dan bir şeyi rt'lediğin zaman bugünlük muhalefet görevini yapmış gibi hissediyorsun. Halbuki Twitter'daki sonsuz paylaşım okyanusuna bir damla attın sadece. Marjinal etkin sifira yakın. Ama vicdanen rahatlıyorsun. Netflix, YouTube, Twitter, Facebook vb. sosyal medya icatları aslında içine ve evine kapanık asosyal bireyler üretiyor. Dışarda gerçekten sosyalleşirken dahi insanlar akıllı telefonu elinden düşürmüyor. Bir şeyleri kaçırma korkusu (fomo) var. Bilgiye erişim kolaylaştı belki ama ortalamada insanlar nasıl bilgilere erişiyor, bunun insanlığa hatta kendilerine ne gibi bir faydası var, orası muamma...

Gökçe Baydar: Bireysel bir ilerleme ve gelişmeden bahsediyorsak bireyi topluma konumlayarak düşünmek gerekir; sadece psikolojik değil politik kabiliyeti, örneğin kamusal söz söyleme ve eyleme becerisiyle. Sosyal medyada bilirkişiler olarak kendini sunan yeni nesil bilgiler de kitap yazarlarından çok farklı olmayan bir biçimde bireyin merkezde olduğu "olumlama"lar salık veriyor. Bu belli bir mesafeden bakınca biraz acıklı gelebilir, insanlık adına acıklı. Örneğin yüzüne parmaklarıyla vurup günde

10 kere "ben değerliyim" dedirten bir video internette çokça paylaşılmıştı. Biraz da alay edilerek paylaşılmıştı gerçi. Ama basitçe, dünyanın insanlara kendisini değerli hissettirmemesi ve insanların kendine bunu hatırlatma ihtiyacı duyuyor olması, çözümün hiç de bireysel olmadığını göz önüne seriyor aslında ironik olarak.

Sosyal medyayı, her medyayı tartışırken olduğu gibi doğrudan olumlu ya da olumsuz konumlandırmak mümkün ya da gerçekçi değil. Bir yandan sosyal medya belli ufak cemaatler kurmada çok işlevsel aslında, izlediğin ama etrafında kimsenin izlemediği diziyi izleyenleri bulabilmeyi, aynı hobiyi öğrenmeye çalışanlarla bir araya gelebilmeyi ve tabii aynı ruhani arayıştakilerle bir ortaklık kurmayı kast ediyorum. Bu kalabalık dünyada yalnız hissetmemek, ama biraz da diğerlerinden farklı olduğunu hissetmek anlamında çok işlevsel. Can Kozanoğlu bunu çok iyi anlatır kitaplarında. Ufak daireler halinde bu aidiyetler aslında anlam arayışına büyük ölçüde çare olabilir. Ama asimetrik bir ilişki kurmak da ya da bu bilge bolluğunda her anlama başvurup içindeki o ruhani boşluğu dolduramamak da olası. Bu da medyanın/mecranın tamamen kendi kabahati değil, sadece belli tür medya

belli bir kullanımı biraz daha teşvik ediyor olabilir. Yine de şu payı bırakmak gerek: sosyal medyanın bu kadar yoğun ve yaygın kullanımı, her ilişkinin bir "sosyallik" olarak algılanmasını yerleşikleştirilmesi dolayısıyla bu tür iktidar ilişkilerinin örtük kılınmasında yeni ve ayrıcalıklı bir konum ediniyor olabilir. Bunun için özellikle farklı medyadaki ilişkilendirme biçimlerini karşılaştıran araştırmalara daha çok ihtiyaç var.

NEFES TERAPİSTİ, NUR TERAPİSTİ, MELEK DANIŞMANI, DUA UZMANI...

Sosyal medyanın yaygın kullanımıyla birlikte bu mecralarda farklı isimler altında (söz dokuyucu, gelecek odaklı yaşam danışmanı) psikologların arttığını görmekteyiz. Mesleği psikolog olmasa bile birtakım eğitimlerle beraber insanlara çeşitli reçeteler sunan çok çeşitli "uzman" görüyoruz. Bu konu hakkında düşünceleriniz nelerdir?

Gökçe Baydar: Bunun ilk kullanımı ABD kaynaklı yaşam koçu tabiriydi. Bilişsel psikoloji alanından Neelan ve Dryden Lifecoaching (2013) kitabına "danışandan çok yaşam koçu var!" saptamasıyla başlıyordu. Türkiye'de "koçluk" tabirinin kültürel uzaklığından mıdır nedir, başka tabirler piyasa

ihtiyacına göre beliriveriyor. Bildiğim diğer adlandırmalar; Nefes terapisti, Nur terapisti, melek danışmanı, dua uzmanı. Ayrıca eklemek gerekir ki seans yapanlar için "danışmanlık", oradaki otorite-iktidar ilişkisini çok güzel gizleyebilmekle beraber, ekonomik olarak da bir meşruiyet sağlıyor: bir tür danışmanlık hizmeti neticede. Ve içeriğe dair sistematik denetim yok. Doğrudan alanım psikoloji olmasa da psikoloji ve klinik psikoloji eğitimi almış psikologların bu konuda -bence haklı olarak- hem kendi meslekleri adına hem de bu tür "psikolog"ların bilimsel niteliğiyle ilgili endişeli olduğunu biliyorum. Psikologların hala bir meslek yasaının olmaması, bu büyük yasal boşluğu devam ettiriyor. Sosyal medyada kişisel bilgiler

kısmına psikolog, terapist tanımı kullanan biri tepki çekince bu isimleri silse de yaptırımı bulunmuyor. Bu tepki de genelde ancak bir kriz anında ortaya çıkıyor. Melek koçu olarak da anılan ve seanslar da yapan bir yazar, 2017'de bir danışanı tarafından öldürülünce, aynı koça görünen danışanları bulanan bir psikolog açıklama yapmıştı. Obsesyon ya da bipolar teşhisi olan danışanları için bir psikiyatristle beraber ilerleme kaydedebilmişken, bu melek koçuna giden söz konusu danışanların ataklarının geri geldiğini anlatmıştı.

Tabii yaptırımsızlık, boşluğun kullanılma biçimini açıklasa da bu yeni bilgelere olan rağbeti tam açıklamıyor. Daha yumuşak ve yeni tabirler bunlar. Psikiyatrist kadar

geleneksel tıbbın alanından değil ve psikiyatrinin yarattığı stigmadan; dinle özdeş görülen gelenekselcilikten de azade ve yeni aynı zamanda. Arada bir yerde, yeni bir arayışa cevap verecek, yeni bir fikri olduğuna dair iyi bir ambalaj bu isimler. Bireysel ihtiyaca daha çok karşılık verdiği imasını taşıyarak ikna ediyor. Dinin "dua" gibi geleneksel bir kavramını "dua uzmanı" olarak çerçevelemek, bireysel ihtiyaca özellikle karşılık verdiği iknasını yaratıyor belli ki: "Şu derde şu duaları şu sırayla okuyacaksınız" diyorsa karşısındaki kendini eşsiz ve özel hissetmesi kolaylaşıyordur sanıyorum. İslam'a uygunluk anlamında bir sıkıntı çıkarmadığını düşünen ama tam da eski usul din olmayan bir vurgu var bu tabirde mesela.

Anıl Aba: Psikologlarla kişisel gelişim şarlatanları arasında ince bir çizgi var. Aşağı yukarı aynı kitleye hitap ediyorlar, aynı pazarı paylaşıyorlar. Bu da psikologlarla kişisel gelişim şarlatanları arasında bir rekabete sebep oluyor. Psikoloji meselelere bilimsel bir açıdan yaklaşırken kişisel gelişim şarlatanları işkembe-i kübradan yaklaşıyorlar. Tabii büyük vaatler ve slogan sözler daha kolay alıcı buluyor. “Sıfırdan Zirveye Başarı Modeli” gibi hiçbir bilimsel karşılığı olmayan safsatalara insanlar daha çabuk düşüyor. Hal böyle olunca birçok yeni mezun psikolog para kazanmak için kişisel gelişim retoriğini kullanarak kendi pazarlamasını yapıyor Instagram’da. At izi it izine karışıyor. Yasal düzenlemeler çok zayıf. Yurtdışında yaşayıp online seans veriyorlar mesela. Vergi yok, denetim yok.

Spiritüel olarak çok çeşitli inanç ve pratiklerin yanı sıra deizmin de yaygınlaşmaya başladığı görülüyor. Bunlarla ilgili neler düşünmektesiniz?

Gökçe Baydar: Dünyada tam anlamıyla tek merkezli bir anlam akışı yok artık. Dünyanın herhangi bir yerinden bir anlam çerçevesi, din, ritüel, pratik seyahat edebiliyor. İnsanların seyahat etmesine gerek kalmadan

medya ve temsil çeşitliliği bu karşılaştırmayı kolaylaştırıyor. Yine de yüzgezer belli anlamlar var ve biz rastgele onlara takılıyoruz demek biraz fazla iyimser olabilir. Hangi anlamların çekici geldiğinin ve o çerçevelerle karşılaşma ve onu pratik etme biçiminin sınıfsal bir yönü olduğunu söylemek mümkün. Örneğin Türkiye’de de yoganın orta sınıf karakteri üzerine yazıldı çizildi, hem bir spor hem ruhani bir arınma -bazısı için ikisi birden, bazısı için sadece biri- olarak pratik edildiği söylenebilir. Bunu bir salonda yapabilmenin basitçe bir parasal maliyeti var öncelikle. Ama bu erişilebilirlik sadece fiziksel ya da parasal değil. Sembolik olarak dışlanmış da hissedebilirsin. Pek olası bir durum mu bilmem ama örnek için diyorum, olur ya hani, mahallende yoga salonu açılır da oraya ait hissetmezsin, merak da etsen hiç gitmezsin. Bu tüketimin “erişilebilir” kılındığı esas mecranın bir ölçüde kitap ve sosyal medya olduğunu söylemek mümkün o yüzden. Belli internet siteleri ve grupların haftalık internet yayınları var, sosyal medyada bir sürü olumlama var, ilk merak açısından bu mecralar erişilebilir tabii. Ama özellikle internet sitelerine sahip grupların eğitimine katılmak istersen hiç ufak olmayan saat başı maliyetler söz konusu. Bu arada bu meseleyi birkaç boyutuyla birden ele alabilen

ve Türkiye bağlamında bu arayışın ağırlıklı olarak seküler ailelerin çocuğu olan, kariyerinin zirvesinde ya da çok başarılı insanlar tarafından deneyimlendiğini söyleyen bir araştırma neyse ki artık var: Cengiz, Küçükkural ve Gür’ün Türkiye’de Spiritüel Arayışlar kitabı.

Sorunun ilk kısmına gelirsem “dini anlamda spiritüeller” elbette var. Benim çalışma alanım kitap piyasası olduğu için ister istemez aklım kitaplara gidiyor, gündelik yaşamda doğrudan kendini dini spiritüel olarak tanımlayan sıradan insanlar yerine kitap yazarlarını hatırlıyorum. Dini spiritüelliği de kitaplar çerçevesinde düşünürsek; Türkiye’de bu spiritüel arayışların yanında ve aslında bunu dışlamayan bir biçimde, İslami ve spiritüellik çerçevelerinin yaklaştığını çok satan kitaplar üzerinden gözlemlemek de mümkün. Bunun basitçe bir pazarlama taktiği olduğu söylenebilir, bu uzlaştırma çabaları metinlerin içinde çoğunlukla havada kalıyor çünkü. Tuğçe Işınsoy mesela, mum yakarak tütsü yakarak Esmâ söylemek ve dua etmek gibi yeni bir ritüel icat ediyor. Bunu hem İslam’a uygun hem yeni olduğunu gördüğü belli ama bir düşünsel ikna kurmakla da ilgilenmiyor, basitçe ritüel veriyor. “Az laf çok iş”. Nur terapisti Uğur

Koşar ise tek seansta arınma vaat ediyor. Gerçi sonra bir kitapla yetinmeyerek seri halde kitap yayınladı birkaç yılda. Kendine terapist dese de kitaplarını bir araya getirdiğinde “Risale” adını vererek dini bilgelik iddiasını sürdürüyor. Bu akımın devamı gelir mi bilmem ancak en azından, İslam’ın da modern tüketimciliğe oldukça entegre olduğu bir ortamda piyasada iyi bir boşluk gördüler. Her parçadan biraz, brikolaj şeklinde bir anlam arayışının makul ve meşru olduğu bir dönemde ortaya çıkmış olmalarının da çok rağbet görmesinde katkısı var.

Anıl Aba: Orta çağda toplumsal bir eğitim sistemi yoktu. Bilgi kilisenin tekeli altındaydı. Daha sonra bilgi devlet kurumları tarafından resmî ideolojiye uyacak şekilde uyarlanarak aktarıldı müfredatlarda. İnternet çağında bu gibi bariyerlerin

etkisi azalıyor. Herhangi bir konuda bilgiye ve eleştirel yorumlara ulaşmak artık çok kolay. Bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak da tüm dünyada deizm ve ateizm oranlarında bir artış görüyoruz.

MİLYARLARCA DOLAR DEĞERİNDE BİR EKONOMİ

Son olarak genel bir değerlendirme yaparak kendi alanınız çerçevesinde bu süreç hakkında neler söylemek istersiniz?

Gökçe Baydar: Herhangi bir iletişim pratiğinden bahsederken aynı zamanda tüm dinamikliğiyle toplumdan, o anki görünümünden ve içerdiği çelişkilerden-gerilimlerden bahsediyoruz. Kişisel gelişim ve spiritüel arayışlar meselesinde de bu söz konusu. Bireyin psikolojik olduğu kadar toplumsal ve politik bir özne olduğunu hatırlayarak anlama çabamıza devam etmeliyiz. Bir ihtiyaca

karşılık geliyor, bir piyasa içinde gerçekleşiyor ve her gün kendini yeniden yazan bir süreğenlik var. Piyasadaki bilirkişileri de hem yetki alanı hem bilimsellik-din, hem de insanların duygularını pratiklerini yönlendirme anlamında iktidar açısından daha uzun süre tartışacağımız gibi görünüyor.

Anıl Aba: Kişisel gelişim, reiki, yoga, nefes terapisi, yaşam koçluğu vb. endüstriler her yıl toplamda milyarlarca dolar değerinde bir ekonomiye tekabül ediyor. Bunların bilimsel hiçbir karşılığı yok, en fazla plasebo etkisi yaratıyor. Yani bu milyarlarca dolarlık harcama, anlamlı bir toplumsal fayda yaratmaksızın tepedeki şarlatanları zengin ediyor. Oysa biz bu kaynağı eğitime, sağlığa, bilime ve gıda üretimine ayırabiliriz. Burada müthiş bir iktisadi verimsizlik ve mantıksızlık var.